

Ə.Əliyev ad. Azərbaycan Dövlət Həkimləri

Təkmilləşdirmə İnstitutu

Gigiyena kafedrası

Yeni Koronavirus infeksiyası (COVID-19) ilə mübarizə sahəsində profilaktik, əksepidemik və gigiyenik tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Metodik tövsiyələr

Yeni Koronavirus infeksiyası (COVID-19) ilə mübarizə sahəsində profilaktik, əksepidemik və gigiyenik tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Məlumdur ki, 4 may 2020 -ci il tarixindən etibarən Yeni növ koronavirus (COVID-19) infeksiyası ilə bağlı AR Nazirlər Kabineti yanında Operativ Gərargah tərəfindən bəzi məhdudiyyətlərin yumşaldılması barədə qərar qəbul edilmişdir.

Bununla əlaqədar, AR ərazisində 4 may 2020-ci il tarixindən etibarən bəzi obyektlərin , kommunal-məişət xidmət təyinatlı , belə ki , bərbərxana, gözəllik salonları, kosmetik kabinetlərin açılışı və fəaliyyət göstərilməsi icazə verilir və bərpa olunur.

Yeni növ koronavirus infeksiyasının (COVID-19) AR yayılmasına qarşı genişmiqyaslı profilaktik və əksepidemik tədbirlər planının işləyib hazırlanması və aparılması davam etməkdədir.

Sahibkarlarla birlikdə, insanların sıx olduğu yerlərdə (pərakəndə satış yerlərində), kommunal-məişət obyektlərində (bərbərxanalar, gözəllik salonları, kosmetik kabinetlərin) cari dezinfeksiya rejimini gücləndirmək, həmçinin sanitariya və epidemiya -əleyhinə tələblərə əməl etmək zəruriyyəti meydana çıxıb.

Hazırda qüvvədə olan 2.1.2.1199-03 “ Bərbərxanalar. Avadanlıq, quruluşu və saxlanması üçün sanitar və epidemioloji tələblər”(25 aprel 2007-ci il tarixli düzəlişlə) Sanitar Qayda və Normativləri rəhbər tuturuq və əsaslanırıq.

Mövcud olunan yeni koronavirus pandemiyası zamanı yuxarıda adı çəkilən müəssisələrdə epidemiya-əleyhinə tələblər 3 istiqamətdə aparılır:

1. Personalın is yerlərində , və nə inki personalın , hətta müştərilərin gucləndirilmiş rejimdə şəxsi gigiyena qaydalarına riayət edilməsi. İş şəraiti üçün tələblər

2. Otaqların saxlanması və profilaktik və dezinfeksiya tədbirlərinin təşkili üçün tələblər

3. İstehsal nəzarətin həyata keçirilməsi.

1. Personalın is yerlərində gucləndirilmiş rejimdə şəxsi gigiyena qaydalarına riayət edilməsi. İş şəraiti üçün tələblər

Mövcud olan pandemiya şəraitində Bərbər salonundakı işçilər vahid geyim və şəxsi qoruyucu vasitələrdən (Fərdi mühafizə vasitələri) istifadə etməlidirlər. Səhiyyə Nazirliyi tibbi maskalar haqqında maarifləndirici məlumat paylaşmışdır.

Nazirliyin Analitik Ekspertiza Mərkəzindən verilən xəbərə görə, üz üçün tibbi maska – tənəffüs orqanlarının hava-damcı yolu ilə ötürülən patogen viruslardan və bakteriyalardan, submikron ölçülü müxtəlif hissəciklərdən (allergik reaksiyalar törədən), zərərli buxarlardan və aerozollardan, bioloji mayelərdən, tozlardan və s. qorunması üçün nəzərdə tutulmuş fərdi mühafizə vasitəsidir.

Bu vasitə, müxtəlif sahələrdə böyük populyarlıqla istifadə olunur:

- səhiyyə müəssisələrində;
- kosmetologiyada;
- istehsalatda;
- məişətdə.

Qoruyucu tibbi maskanı düzgün şəkildə necə istifadə etməli

1. Maskanı geyinmə, daşıma və çıxarma vaxtı vasitənin əl ilə təmasının minimal olmasını təmin etmək.

2. Bütün perimetrləri üzrə maskanı üzə maksimal dərəcədə sıxlaşdırmaq.

3. Vasitənin daşınması üzrə müddət və şərtlərə riayət etmək:

- mürəkkəb epidemioloji vəziyyətlər zamanı maska hər iki saatdan bir dəyişdirilməlidir;
- tozlanma şərtlərində dəyişmə, hər 3-4 saatdan bir tələb olunur

- adi şərtlərdə vasitənin daşınma müddəti maksimum – 6 saatdır.

4. İstifadə olunmuş maskanı düzgün şəkildə utilizasiya etmək, əlləri sabunla diqqətlə yumaq və ya xüsusi dezinfeksiyaedici vasitələrlə işləmək.

İş şəraiti üçün tələblər

Bərbər salonlarında işlərin təşkili rəasional bir quruluş, avadanlıq, ergonomik, estetik və sanitariya-epidemioloji tələblərə uyğun olmağı təmin etməlidir:

- təbii və süni işıqlandırmaya;
- mikroiklimə;
- su təchizatı və kanalizasiya;
- bu sanitariya qaydalarının tələblərinə uyğun profilaktik dezinfeksiya qaydalarına riayət edilməsi.

Zalı parikmaxerskoqo obslujivaniə: - universalğnoe raboçee mesto mastera-parikmaxera	6,0-8,0	Parikmaxerskaə na 1 raboçee mesto ne menea 15,0 m2 nezavisimo ot profilə
3		
Kosmetiçeskiy kabinet	12,0-16,0	

Bərbərxanalar üçün mikroiklim parametrləri

Period qoda	Kateqoriə rabot po urovnö gnerqozatrat, Vt	Temperatura, S	Temperatura poverxnostey, S	Otnositelğnaə vlajnostğ vozduxa, %	Skorostğ dvijenie vozduxam/sek
Xolodnyy period (srednesutoçnaə temperatura narujnoqo vozduxa niye +10 S)	Ib (140-174)	21-23	20-24	40-60	0,1
Tepliy period qoda (srednesutoçnaə temperatura narujnoqo vozduxa +10 S i vişe)	Ib (140-174)	22-24	21-25	40-60	0,1

Qeyd:

- isti mövsümdə havanın istiliyi havalandırma təşkili üçün xarici hesablama istiliyindən 3 ° C-dən çox ola bilməz;
- saç qurutma və yumaq üçün otaqlarda havanın istiliyi 22 ° C-dən aşağı olmamalıdır.;

-bərbər və gözəllik salonlarında optimal mikroiqlim parametrlərini təmin etmək üçün kondisionerləri təchiz etmək məqsədəuyğundur.

İş səthlərin ümumi işıqlandırma sistemi şərti ilə

Süni işıqlanma dərəcəsinin səviyyələri:

Kosmetik kabinetləri – 500 lüks

Bərbər salonları -- 400 lüks

İş yerlərində şəxsi davranış

İlk növbədə yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Bərbər salonundakı işçilər vahid geyim və şəxsi qoruyucu vasitələrdən (Fərdi mühafizə vasitələri) istifadə etməlidirlər.

Bərbərlər üçün əmək qanunvericiliyinə uyğun olaraq nahar fasiləsi təyin olunur və aşağı ətrafların damar xəstəliklərinin qarşısının alınması üçün 1 və 2 növbələrin ortalarında 10 dəqiqəlik fasilələr tövsiyə olunur.

Bərbərlərin dezinfeksiyaedici maddələrlə təmasda olan peşə xəstəliklərinin qarşısını almaq üçün yalnız orta və aşağı təhlükəli dezinfeksiyaedici maddələr (təhlükə sinifləri 3 və 4), uçucu olmayan və toz olmayan, gigiyenik və istifadəyə hazır formada istifadə tövsiyə olunur;

RU-60 M və ya RPQ- 68 markalı respiratorlardan və s. istifadə etmək tövsiyyə olunur (respiratorı RU-60 M ili RPQ-68, maski, i dr.).

Bərbərlər aşağıdakı şəxsi gigiyena qaydalarına əməl etməlidirlər:

- Üst geyimləri, ayaqqabıları, baş örtükləri, şəxsi əşyaları soyunub-geyinmə otağında saxlamaq; təmiz iş geyimlərindən istifadə etmək;
- Müştəri xidmətindən əvvəl və sonra əlləri sabunla yaxşıca yumaq;
- Əllərin işlənməsi üçün tibbi və kosmetik kabinetlərdə müəyyən edilmiş qaydada icazə verilən dəri antiseptiklərini tətbiq etmək;
- qoruyucu və yumşaldıcı kremlərdən, losyonlardan istifadə edərək əl dərisinə qulluq etmək;
- rezin əlcəklərlə saç rəngləmə həyata keçirmək;
- İş yerində siqaret çəkməyin və yeməyin qadağan etmək.

-mövcud pandemiya dövrü zamanı təhlükəsiz qidalanma haqqında qaydalara riayət etmək: (• yeməyi hazırlanma dövründən və yeməkdən əvvəl əllər axar su altında yuyulur və ya əllər dəri antiseptiklə işlənir;

- **tərəvəz və meyvələrin axar su ilə yuyulması tövsiyə olunur;**
- **qida məhsulların saxlanması dövründə temperatur rejiminə riayət etmək;**
- **spirtli içkilərdən istifadə etmək qadağandır, hansılar ki orqanizmin yoluxucu xəstəliklərə, o cümlədən COVID-19-a qarşı müqavimət qabiliyyətini azaldır.)**

Bərbər texnikasından (elektrik maşınları, elektrik qurutma maşınları) əmələ gələn lokal vibrasiya və iş yerlərindəki səs-küy səviyyəsi müəyyən edilmiş gigiyena normalarından artıq olmamalıdır.(normativniy gkvivalentniy urovenğ zvuka” ustanovlen ravnım 80 dBA; standart ekvivalent səs səviyyəsinin norması 80 dBA olaraq təyin edilmişdir) .

Hamiləlik tarixindən etibarən qadınlara permanent və ya saç boyama etmək tövsiyə edilmir.

Hamilə və laktasiya dövrü olan qadınların və 18 yaşdan kiçik şəxslərin dezinfeksiyaedici maddələrlə işləməsinə icazə verilmir.

Sonda, qeyd etmək lazımdır ki, bərbər salonlarında çalışanlar işə qəbul zamanı ilkin və iş zamanı dövrü profilaktik tibbi müayinələrdən keçməlidirlər. İş üçün müraciət edən şəxslər müəyyən edilmiş qaydada peşə üzrə gigiyenik təlim və attestasiyadan keçməlidirlər.

Bərbərin rəhbərliyi işçilərin tibbi müayinələrdən keçməsinə nəzarət etməlidir.

Dövrü tibbi müayinələr aparılarkən iş şəraiti, yaşı, iş stajı və orqanizmin funksional vəziyyəti nəzərə alınmaqla hər bir işçi üçün ayrıca qərar verilməlidir.

2. Otaqların saxlanması və profilaktik və dezinfeksiya tədbirlərinin təşkili üçün tələblər

Bu istiqamətdə olan tələblər mülki zamanda, yəni adi vaxtda olduğu kimi qalır. Belə ki, bütün otaqlar və avadanlıqlar təmiz olmalıdır. Bərbər salonlarında profilaktik dezinfeksiya səthlərin, mebellərin, avadanlıqların, havanın mikrobları çirklənməsinin azaldılmasını, işdə istifadə olunan alətlərin, ağların (dəsmanların), iş geyimlərinin və digər əşyaların dezinfeksiya edilməsini təmin etməlidir. Profilaktik dezinfeksiya üçün, Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təyin edilmiş qaydada təyinatına uyğun olaraq istifadəsi üçün təsdiqlənmiş dezinfeksiyaedici maddələr istifadə olunur.

Otaqların nəm təmizlənməsi gündə ən azı iki dəfə yuyucu vasitənin və işin sonunda isə dezinfeksiyaedici vasitənin istifadəsi ilə keçirilməlidir. Dezinfeksiya üçün həm dezinfeksiyaedici, həm də yuyucu təsir göstərən məhlullardan istifadə etmək tövsiyə olunur.

Həftədə ən azı bir dəfə bərbərxanaların bütün otaqları idarənin təsdiqlədiyi cədvələ uyğun təmizlənməlidir. Ümumi təmizləmə zamanı divarlar, döşəmələr, döşəmə yaşmağı (plintuslar), qapılar, mebel və avadanlıqlar yuyulur və dezinfeksiyaedici məhlullarla dərmanlanır.

Əsas və köməkçi otaqların, habelə ayaq yolunun təmizlənməsi üçün ayrı-ayrı avadanlıqlar ayrılmalı, onlar ayrı-ayrılıqda təyin olunmuş yerlərdə qeyd (markirovka) olunur və saxlanılır.

Otaqların təmizlənməsinin sonunda təmizləyici inventar yuyucu və dezinfeksiyaedici maddələrlə işlənir və qurudulur.

22 Müştəri xidməti üçün yalnız təmiz kətdan(ağlardan) istifadə edilməlidir. Təmiz kətdanların (dəsmallar, salfetlər, çarşaflar, sarınmaların -nakidki) ehtiyatı hər müştəri üçün fərdi istifadəsini təmin edən miqdarda olmalıdır.

Hər istifadədən sonra istifadə olunan camaşırxana sanitariya qaydalarının tələblərinə uyğun olaraq yuyulmalı və dezinfeksiya olunmalıdır.

Müştərinin boynundan və üzündən kəsilmiş saçları kənarlaşdırmaq təmiz, fərdi dəsmal və ya pambıq yunla aparılmalıdır.

Qırılmış və qayçılanmış saçlar kreslonun yanındakı bağlanmış bir xəkəndəzə içərisinə yığılır və birdəfəlik plastik torbalara qoyulur ,köməkçi otaqda saxlanılır və sonra atılır).

Baxım zamanı müştəridə bitlər tapılarsa, saçlar sinklənmiş bir qabda yığılaraq yandırılır.

Zibil torbalarının məişət tullantıları üçün konteynerə boşaldılmasına icazə verilmir.

Perm edərkən, saçlar bir tampon ilə isladılır, hər müştəridən sonra dəyişdirilir.

Pedikür zamanı ayağın altına qoyulan yastıq, hər istifadədən sonra dezinfeksiyaedici məhlulla nəmlənmiş bez ilə silinir.

Hər bir müştəridən sonra ayaq üçün vannalar dezinfeksiyaedici vasitələrdən istifadə edərək bez və ya fırça ilə təmiz olunmalıdır.

Manikür edərkən hər müştəri üçün birdəfəlik salfet istifadə edilməlidir.

Bərbər salonları, manikür, pedikür və gözəllik salonları üçün bir müştəriyə xidmət göstərmək üçün standart vasitələr dəsti müəyyənləşdirilməlidir. Bir iş yerində ən azı üç dəst olmalıdır.

İş yerində işləmək üçün hazırlanan alətlərin saxlanması üçün bakterisid ultrabənövşəyi şüalandırıcıların istifadəsinə icazə verilir.

Təmiz kosmetik alətlər təmiz, qapalı qablarda; steril alətlər və ağlar (tənzif salfetlər, pambıq toplar-vatnie şariki) sterilizasiya edildikləri eyni qablaşdırmada saxlanılmalıdır.

Steril manikür və pedikür alətləri metal qablarda saxlanılmalıdır.

Dezinfeksiya tədbirlərin ümumi təşkili

Kosmetoloji alətlər və onların hissələrinin dezinfeksiya və sterilizasiyadan öncə təmizlənməsi təlim keçmiş mütəxəssislər tərəfindən aparılmalıdır.

Dezinfeksiya tədbirlərini təmin etmək üçün dezinfeksiyaedici maddələrin qədərincə təchizatı olmalıdır.

Dezinfeksiyaedici maddələrin məhlulları olan qablar qapaqlarla, və eyni zamanda adla, konsentrasiyası ilə (qatılığı) və hazırlığın tarixi qeyd olunan nişanlama ilə təchiz olunmalıdırlar.

Dezinseksiya və deratizasiya tədbirləri bu fəaliyyət növü ilə məşğul olmaq hüququ olan hüquqi şəxslər və fərdi sahibkarlar tərəfindən həyata keçirilir.

Dezinseksiya və deratizasiya zamanı tətbiq olunan maddələrin adı, miqdarı və zərərsizləşdirmə tədbirlərinin keçirilməsinin tarixləri qeydiyyat sənədləşməsində qeyd edilir.

Əhali arasında yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını alınması

Parenteral hepatit, HIV infeksiyası, vərəm, eləcə də digər yoluxucu və parazitər xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq üçün, bu infeksiyaların törədiciyinə qarşı tətbiq olunan rejimlərə uyğun olaraq iş alətlərinin dezinfeksiya edilməsi aparılır.

Alətlərin sterilizasiya metodunun seçimi emal olunan bərbər məmulatların xüsusiyyətlərindən asılıdır. Sterilizasiya prosesi 3 mərhələyə uyğun-dezinfeksiya, sterilizasiyadan öncə təmizlik və tibbi cihazların sterilizasiyası qaydalarına uyğun olaraq aparılır.

İstifadə olunan bərbər məmulatların dezinfeksiya rejimləri bunlardır:

- Saçların kimya burması üçün sıxmalar, qıvrımlar (biqudi), örtük(kolpak) və torlar, melirovaniya üçün papaqlar yuyucu vasitələrlə axar suyun altında yuyulur;
- Saç kəsmək üçün daraqlar, fırçalar, qayçı axar suyun altında yuyulur, və dezinfeksiyaedici məhlullarda dezinfeksiya edilir.Və ya başqa alternativ üsul tətbiq olunur: müəyyən edilmiş qaydada qeyd olunmuş və istifadə üçün təlimatı olan bakterisid lampaların istifadəsi ilə dezinfeksiya edilir,
- Elektrik ülgüclərin çıxarıla bilən bıçaqları 70° etil spirtiylə isladılmış tamponla iki dəfə (15 dəqiqəlik intervalla) silinir.
- İstifadədən sonra əvvəlcədən yuyulmadan kosmetoloji alətlər dezinfeksiyaedici məhlulu olan qablara yerləşdirilir;
- Fizioterapiya cihazları üçün elektrodlar 70° etil spirtiylə isladılmış tamponla iki dəfə (15 dəqiqəlik intervalla) silinir;

- Ehtimal var ki, bəzi manipulyasiya (manikür, pedikür, və digər kosmetik xidmətlər) zamanı dəri örtüklərinin zədəsi mümkündür. Belə hallarda istifadə olunan alətlər hər bir müştəridən sonra dezinfeksiya, sterilizasiya əvvəli təmizlənmə və sterilizasiyaya məruz qalır.

Sonda, belə daha məqsədəuyğundur nəticəyə gəlmək olar: Birdəfəlik vasitələrin istifadəsi tövsiyə olunur.

3. İstehsal nəzarətin həyata keçirilməsi.

Bərbər salonlarında s]zw gedən sanitar qaydaların tələblərinə riayət olunmasına və sanitariya-profilaktik tədbirlərin yerinə yetirilməsinə istehsal nəzarətinin təşkili və aparılması üzrə hüquqi şəxslər və fərdi sahibkarlar məsuliyyət daşıyır.

İstehsal nəzarətinə aşağıdakılar daxildir:

- rəsmi olaraq dərc olunan sanitariya-epidemioloji qaydaların, metodik tövsiyələrin rəhbərliyi;
- istehsal nəzarətini həyata keçirmək funksiyaları həvalə edilmiş vəzifəli şəxslərin siyahısı;
- Tibbi müayinələrin təşkili və tibbi müayinədən keçiriləcək işçilərin siyahısı;
- bərbər heyətinin peşə gigiyenik təliminin və attestasiyasının təşkili; laboratoriya tədqiqatlarının təşkili;
- istifadə olunmuş vasitələrin, iş alətləri və avadanlıqların, habelə göstərilən xidmətlərin təhlükəsizliyini təsdiq edən sertifikatların, sanitariya-epidemioloji nəticələrin, fərdi tibbi kitabların və digər sənədlərin mövcudluğuna nəzarət etmək;
- xüsusi səlahiyyətli vəzifəli şəxslər tərəfindən sanitariya və epidemiya əleyhinə (profilaktik) tədbirlərin həyata keçirilməsinə, sanitariya qaydalarına əməl olunmasına, aşkar edilmiş pozuntuların aradan qaldırılmasına yönəlmiş tədbirlərin hazırlanmasına və icrasına vizual nəzarət.

Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün bərbər salonlarında sanitariya-epidemioloji rejimə əməl olunmasına istehsal nəzarəti proqramı hazırlanmalı, hansı ki bu proqramda nümunə götürmə nöqtələri və tezliyini göstərən laboratoriya tədqiqat planı daxil edilir; habelə sözü gedən sanitar qaydalarda göstərilən sanitariya və epidemioloji tələblərə əməl olunmasına nəzarət edilməlidir. Laboratoriya müayinələrinin nomenklaturası, həcmi və tezliyi obyektin sanitariya-epidemioloji xüsusiyyətləri, zərərli istehsal amillərinin mövcudluğu, onların insan sağlamlığına təsiri dərəcəsi və dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarətinin həyata keçirilməsi çərçivəsində dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarət mərkəzləri tərəfindən aparılmış laboratoriya testlərinin nəticələri nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

İstehsalata nəzarət proqramı hazırlayarkən **kritik nəzarət nöqtəsinin** müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir; yəni, bərbər müştərilərin sağlamlığına ən çox mənfi təsir göstərə biləcək potensial təhlükəli bir amilin müəyyən edilməsi. Kritik nəzarət nöqtəsi, yoluxucu və parazitar xəstəliklərin (QİÇS-Qazanılmış immun çatışmazlığı sindromu və parenteral hepatit daxil olmaqla) patogenlərinin yoluxma ehtimalını təyin edən bərbər salonlarında, manikür, pedikür, kosmetologiya və gözəllik salonlarında işçi alətlərin emalının keyfiyyətidir.

İstehsal laboratoriyası nəzarəti nəyin üzərində qurulur :

- işçi alətlərin emal keyfiyyəti (dezinfeksiya, sterilizasiya əvvəli təmizlik, sterilizasiya);
- mikroiklim (temperatur, rütubət, havanın sürəti);
- süni işıqlandırmanın normativ parametrlərini təmin etmək;
- işləyən ərazinin havasında zərərli kimyəvi maddələrin olması ;
- havanın bakterial çirklənməsi;
- səs-küyün səviyyəsi.

İstehsalat nəzarəti proqramı (planı) bərbər salonlarının istifadəyə verilməsindən əvvəl, mövcudlar üçün isə sözü gedən sanitar qaydaların tətbiq edildiyi gündən 3 aydan gec olmayaraq tərtib olunur.

İstehsalat nəzarət proqramı (planı) müvafiq inzibati ərazidə yerləşən dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarət mərkəzinin baş həkimi (baş həkimin müavini) ilə razılaşdırılmalı və bərbərin rəhbərliyi tərəfindən təsdiqlənməlidir.

Bərbər müdriyyətinin əlinin altında aşağıda adı çəkilən sənədlər olmalıdır:

- 1. AR-da sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında Qanun.Bakı şəh., 10 noyabr,1992-ci il**
- 2. Hazırda qüvvədə olan 2.1.2.1199-03 “ Bərbərxanalar. Avadanlıq, quruluşu və saxlanması üçün sanitar və epidemioloji tələblər”(25 aprel 2007-ci il tarixli düzəlişlə) Sanitar Qayda və Normativləri**
- 3. İstehsalat laboratoriya nəzarətinin nəticələri üçün qeydiyyat dəftəri.**

Bərbərin rəhbərliyi həyata keçirilmiş istehsal nəzarətinin vaxtında, tam və etibarlı olduğuna görə məsuliyyət daşıyır və onların nəticələri barədə dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarət mərkəzlərinə məlumat vermək məcburiyyətindədir. Müvafiq əsaslandırma mövcud olduqda əlavə (planlaşdırılmamış) tədqiqatlar aparılır.

Bərbər salonlarının rəhbərliyi aşkar edilmiş sanitariya qaydalarının pozulması, o cümlədən bərbərin işinin müvəqqəti dayandırılması və görülən tədbirlər barədə ərazi dövlət sanitariya-epidemioloji nəzarət mərkəzinə məlumat verir. Bərbərin açılması sözü gedən sanitar qaydaların tələblərinə uyğunluğu barədə sanitariya-epidemioloji rəy alındıqdan sonra həyata keçirilir.

GİGİYENİK MÜƏSSISƏLƏRİNDƏ İSTEHSAL NƏZARƏTİNİN TÖVSIYƏ OLUNAN TEZLIYI

Mikroiqlim (ilin soyuq və isti fəsillərində) və işıqlandırma – ildə 2 dəfə

Havanın bakterial çirklənməsi – kvartalda 1 dəfə

İş zonasının havasında zərərli kimyəvi maddələrin tərkibi: təhlükə sinfi III, IV:

(tioglikolik turşu, parafenildiamin (ursol): YVKH - 0,1 mq / m³)- kvartalda 1 dəfə

Tibbi alətlərin sterilizasiyadan əvvəl təmizlənməsi və sterilizasiyanın keyfiyyəti-
hər gün sterilizasiya üçün hazırlanan dəstin 1% -i.

Tibb müəssisələrində profilaktik və epidemiya əleyhinə tədbirlərin təşkili üçün tələblər

9.1. Nazokomial infeksiyaların (VBI) meydana gəlməsinin və yayılmasının qarşısını almaq üçün, təşkilatın rəhbəri tərəfindən təsdiqlənən profilaktik və epidemiya əleyhinə tədbirlər planı hazırlanır.

9.2. Plana bəzi yoluxucu xəstəliklərin, o cümlədən iltihablı-iltihablı xəstəliklərin, habelə yoluxucu bir xəstəlik aşkarlandığı təqdirdə ilkin epidemiya tədbirlərinin profilaktikası bölmələri daxil edilməlidir.

9.3. Profilaktik tədbirlər hər bir xəstənin qanla təmas infeksiyalarının (hepatit B, C, HIV və s.) Potensial mənbəyi kimi qəbul edildiyi əsas götürülür.

Xəstəxanadaxili infeksiyalar - tibb müəssisələrində müalicə zamanı yoluxucu xəstəlikləri əldə edilən xəstə . Başqa adları ---hospital və nozokomial

Nozokomial İnfeksiyasının Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) tərəfindən tərif

Nazokomial infeksiya xəstənin xəstəxanaya qəbul və ya müraciət etdiyi zaman hər hansı bir xəstəliyə yoluxması (tutulması)

Şərti olaraq, üç növ nosokomial infeksiya mənbəyi mövcuddur:

* xəstəxanada yoluxmuş xəstələrdə;

* ambulator yardım göstərilən zamanı yoluxmuş xəstələrdə

* xəstəxanalarda və ya poliklinikalarda tibbi xidmət göstərildikdə tibb işçilərindən yoluxmuş xəstələr

Xəstəxana daxili infeksiyaların strukturu (quruluşu)

İrin - septik infeksiyalar aparıcı yer tutur,
ümumi miqdarının 75 - 80% -ni təşkil edir.

* Başqa bir nozokomial infeksiya qrupu - bağırsaq infeksiyası -7-12%.

* Hemokontakt viruslu hepatit B, C, D, ümumi strukturdan 6- 7% təşkil edir.

* QIÇS infeksiyası! (VIÇ)

Müalicə-profilaktik müəssisələrində qeydə alınan digər infeksiyalar
ümumi xəstələnmənin 5 - 6% -ni təşkil edir.

* Bu cür infeksiyalara qrip və digər kəskin xəstəliklər daxildir
tənəffüs yoluxucu xəstəliklər, difteriya, vərəm və s.

XDI mənbələri:

VBI mənbəyi bunlardır:

- * xəstə;
- * ətraf mühit: personal, toz,
su, qida məhsulları
- * alətlər.

XDI ötürmə yolları

- * Hava-damcı (Aerozol),
- * Kontakt-məişət
- * Qanla təmas (hemokontakt)
- * Süni (artifisial) –yəni , tibbi

Tibbi personalın əlləri vasitəsilə ötürmə yolu,
tibbi alətlər və sarğı materialı

Nozokomial infeksiyaların meydana gəlməsinə təsir edən amillər aşağıdakılardır:

- * bədən müqavimətinin azalması;

*Yayıma

-antibiotikə davamlı mikroorqanizm şamları;

* yaşlıların nisbətinin artması

-zəifləmiş xəstələr;

* yoluxucu qaydalara əməl olunmaması

xəstələrə qayğı göstərərkən təhlükəsizlik;

- tibb müəssisələrinin həddən artıq yüklənməsi; köhnəlmiş avadanlıq; xəstələrin yerləşdirilməsi qaydalarına əməl edilməməsi və s.

Həssaslığa təsir edən əsas amillər:

* Şəxsin yaşı;

* ətraf Mühit əlverişsiz

* orqanizmin immun müdafiəsinin çatmazlığı

* Bir çox tibbi diaqnostik prosedurlar

.* Bədənin xroniki xəstəlikləri;

-səhiyyə müəssisələrində sanitariya- epidemiya əleyhinə tədbilərin pozuntusu üzündən nozokomial infeksiyaların toplanması

* Aseptika və antiseptika qaydalarına əməl edilməməsi;

* tibbi alətlərin və cihazların dezinfeksiya və sterilizasiyası qaydalarının pozulması

Alış-veriş mərkəzlərinin fəaliyyətinə dair qaydalar

Koronavirus infeksiyası (COVID-19) ilə mübarizə sahəsində

alış-veriş mərkəzlərinin fəaliyyətinə dair

QAYDALAR

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında operativ qərargahın məlumatına əsasən bir ay müddətində kütləvi tədbirlərin təxirə salınması qərara alınmış və 14 mart 2020-ci il saat 00:00-dan etibarən ölkə ərazisində bəzi sosial izolyasiya tədbirlərinin tətbiqi nəzərdə tutulmuşdur. Həmin tədbirlərdə ölkə üzrə fəaliyyət göstərən alış-veriş mərkəzlərinin fəaliyyətinin müvafiq qaydalara riayət olunaraq həyata keçiriləcəyi qeyd edilir. Bu istiqamətdə müvafiq dövlət strukturları arasında aparılmış müzakirələr əsasında koronavirus infeksiyası ilə mübarizə çərçivəsində alış-veriş mərkəzlərinin fəaliyyətini tənzimləyən aşağıdakı qaydalar müəyyən olunur:

1. Əyləncə məkanlarının, xüsusilə uşaq əyləncə məkanlarının fəaliyyətinin dayandırılması;
2. Alış-veriş mərkəzlərində yerləşən ictimai iaşə obyektlərində (kafe və restoranlarda) Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi tərəfindən müəyyən olunmuş profilaktik metodiki göstərişlərə (http://afsa.gov.az/uploads/info/warning/son_pdf1584195495.pdf) riayət edilməsi;
3. Girişlərdə hərarət ölçmə qurğularının istifadəsilə girişdə bütün daxil olanların hərarətinin yoxlanılması (parklanma girişləri daxil olmaqla);
4. Xidmət göstərən personalın xüsusi geyim vasitələri ilə təmin edilməsi;

5. Havalandırma sistemlərinin işlək olması;
6. Sabun və su əl yuma stansiyaları mövcud olmayan yerlərdə alkoqol əsaslı dezinfeksiya dispenserlərinin quraşdırılması və saxlanması;
7. İş saatlarında dezinfeksiya tədbirlərinin mütəmadi həyata keçirilməsi (əsasən işlək sahələrdə giriş-çıxış, lift, kassa və s.);
8. Qeyri-iş saatlarında tam dezinfeksiya tədbirlərinin görülməsi;
9. Alış-veriş mərkəzlərində mütəmadi gigiyena qaydaları ilə bağlı səsli anonsların verilməsi;
10. Mütəmadi olaraq maarifləndirici video çarxların nümayiş etdirilməsi, giriş və çıxışlarda WHO COVID-19 üzrə məsləhətləri ilə bağlı panoların vurulması;
11. Evlərə ərzaqların çatdırılması xidmətlərinin işə salınması;
12. Kassa qarşısında və ya digər yerlərdə növbələrin vətəndaşlar arasında iki metrlik məsafə saxlanılmaqla təşkil edilməsi;
13. Vətəndaşlara sms vasitəsilə atılacaq addımlar və mövcud məhdudiyətlər barədə əvvəlcədən xəbər verilməsi;
14. Yerli səhiyyə şöbələri ilə mütəmadi əlaqələrin yaradılması və yerli ictimai göstərişlərə əməl edilməsi;
15. Atılacaq addımlarla bağlı alış-veriş mərkəzlərinin bütün əməkdaşlarının təlimatlandırılması (məlumat bürosu və təchizat əməkdaşları, xadimələr və s.);
16. Xəstə olan əməkdaşların əmək fəaliyyətinin müvəqqəti məhdudlaşdırılması;

17. Bu tədbirlərə əməl edilmədiyi təqdirdə cavabdeh şəxslər barədə ciddi tədbirlərin görülməsi.

ÜST-ün tövsiyələri

Koronavirusdan qorunma tədbirləri

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Səhiyyə Nazirliyi və İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi koronavirusla bağlı əhaliyə aşağıdakılara əməl etməyi tövsiyə edir.

Özünü və başqalarını xəstəlikdən qoruyun

- öskürərkən və ya asqırarkən ağız və burnunuzu dəsmal, köynəyinizin qolu və ya dirsək bükümünüzlə örtün;
- öskürdükdən və asqırdıqdan sonra əllərinizi sabunla yuyun;
- əllər vizual olaraq çirkli göründükdə onları sabunla yuyun.
- spirt tərkibli təmizləyicidən istifadə edin;
- xəstələrə qulluq edərkən əllərinizi sabunla yuyun;
- xəstə insanlarla (onların gözlərinə, burnuna və ya ağızına toxunmaq) və ev/ferma və ya vəhşi heyvanlarla qorunmamış birbaşa təmasdan çəkinin;
- heyvanlar və heyvan məhsulları ilə işləyərkən qoruyucu xalat, əlcək və qoruyucu maska (üz qoruyucusu) geyinin;
- sahibsiz heyvanlardan, bazarda ümumi və maye tullantılarından çəkinin;
- heyvanlara, heyvan məhsullarına və heyvan tullantılarına toxunduqdan dərhal sonra əllərinizi sabunla yuyun;
- xəstə heyvan və korlanmış ətlə təmasdan çəkinin;
- xəstə və ölü heyvanlar yeyilməməlidir;
- sanitariya qovşağından istifadə etdikdən sonra əllərinizi sabunla yuyun;
- qida təhlükəsizliyini tətbiq edin;
- yemək hazırlamazdan öncə və sonra, eləcə də yeməkdən əvvəl əllərinizi sabunla yuyun;

- ət məhsullarını və yumurtanı tam bişirin;
- çiy ət və bişmiş qidalar üçün müxtəlif doğrama lövhələrindən və bıçaqlardan istifadə edin;
- əllərinizi çiy və bişmiş qidalara toxundurduqdan sonra sabunla yuyun;
- alovlanma baş verən bölgələrdə belə, ət məhsulları əsaslı/tam bişirildikdə və qida hazırlanması düzgün aparılırsa o zaman onlar etibarlı sayılır və istehlak edilə bilər;
- avadanlıq və iş sahəsini gündə ən azı bir dəfə dezinfeksiya edin;
- işdən sonra qoruyucu geyimləri çıxarın, yuyun və iş yerində saxlayın;
- ailə üzvlərinizi çirklənmiş geyim və ayaqqabı təsirinə məruz qoymaqdan çəkinin;
- istifadə olunmuş salfetləri qapalı zibil qutusuna atın;
- koronavirus infeksiyası riskini azaldın;
- Sağlam qalın!

“TƏSƏRRÜFAT-İÇMƏLİ SU TƏCHİZATININ TƏŞKİLİNİN
GİGİYENİK ASPEKTLƏRİ, ONUN MƏNBƏLƏRİNİN
SANİTARİYA-EPİDEMİOLOJİ CƏHƏTDƏN
ETİBARLILIĞININ TƏMİNİ”

- 1.Su təchizatı problemi.
- 2.Su mənbələrinin seçilməsi.
- 3.Su qıtlığını törədən səbəblər.
- 4.Su təchizatı sistemləri.
- 5.Su işlətmənin əsas kateqoriyaları.
- 6.Yeni yararlı su mənbələrinin axtarılıb tapılması.

6a.Su mənbələrinin seçilməsi.

7.Su mənbələrinin sanitariya-gigiyenik cəhətdən etibarlılığını təmin edən meyarlar.

8.Mövcud su mənbələrinin çirklənmədən mühafizəsi (səthi və yeraltı su mənbələrinin mühafizəsi).

9.Su mənbələrinin kateqoriyaları.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təbii halda suda rast gələn konsentrasiyada mikroelementlərin bir çoxu əhalinin səhhətinə xoşagəlməz təsir etməklə yanaşı suyun orqanoleptik xassəsini də dəyişir.

Əhalinin su təchizatının yaxşılaşdırılması, epidemioloji cəhətdən təhlükəsiz, orqanoleptik cəhətdən xoşa gələn və toksiki cəhətdən zərərsiz su ilə təmin etmək üçün bir sıra çətinliklərlə qarşılaşılır, elə bu səbəbdən də su təchizatı gigiyenasında problemlər yaranır.

I problem.

Sudan səmərəli istifadə etmək, təbiətin mühafizəsi və simasının dəyişdirilməsi müasir dövrün ən vacib problemlərindən biridir.

Normal təsərrüfat-İçməli su təchizatı sənayesinin və kənd təsərrüfatının intensiyələşdirilməsi, şəhərlərin böyüməsi, bütünlükdə iqtisadiyyatın inkişafı üçün lazımdır, bu isə yalnız şirin suların (codluğa və duzluluğun fərqinə görə) saxlanıla bilməsi çoxaldılması şəraitində mümkündür.

Əhalinin sayının artması, urbanizasiya, kənd təsərrüfatı mallarına ehtiyacın artması bu problemin həllini daha da çətinləşdirir. Sənaye və kənd təsərrüfatının kimyalaşdırılması, urbanizasiya nəticəsində və təbii artımla əlaqədar şəhərlərdə əhali sayının artması daha çox su əldə etmək tələb edir. Bunu su mənbələrinə çirкли suların axıdılması da artırır.

Dünya təsərrüfatının inkişafı ilə əlaqədar sudan istifadə çox sürətli tempə artır. Sudan istifadə hər 8-10 ildən bir iki dəfə artmaq üzrədir. Eyni zamanda su mənbələrinin çirklənməsi də artır, yəni onlardakı suyun keyfiyyəti pisləşir, bu da problemin formalaşmasının səbəbi və ya amilidir.

Alimlər hesablamışlar ki, planetin hər 100 nəfərinə orta hesabla 500 mln.m³ su düşür, bu sanki bir dənizlik sudur. Ancaq çox qəribədir, su çatmır. Yay vaxtı Nyu-Yorkun, Romanı su kəməri kranlarından su gəlmir, Küveyt kimi ölkədə isə su neftdən bahadır.

Bəs belə ağılasığmaz su ehtiyatı ola-ola insanlığın suya kəskin ehtiyacının, su qıtlığının səbəbi nə ilə izah edilir?

Deməyəsən yer kürəsinin suyunun 94%-n duzlu sudur (oceanların, dənizlərin, bəzi göllərin suyu), bunu içmək olmaz. 1,6 %-i isə Şimal buzluqlarında, Antraktidada və s. “Konservləşdirilmişdir”, bütün su ehtiyatının yalnız 4,4%-ni çayların və göllərin şirin suları təşkil edir. Bəlkə də 4,4% şirin su adamlara çatardı, ancaq təbiət suyu Yer kürəsində qeyri-bərabər paylaşdırmışdır. Bir çox vilayətlər suyun çoxluğundan əzab çəkirlər. (Belarusiya, yuxarı Volqaboyu, Kolxida (Gürcüstanda) və s.) digər vilayətlərdə təbii halda susuzlaşdırılıb (bir çox səhralar və yarımsəhralar), Orta Asiyada,

xüsusən Türkmənistanda qumluq səhralar çoxdur. Belə regionlarda su azlıq təşkil edir, su qıtlığı yaranır.

II problem.

Çirkli suların qeyri-bərabər paylanmasıdır. Su çatmamazlığının digər əsas səbəbi sudan istifadə etməyin pozulmasıdır. Hər il çay və göllərdən təqribən 2000 m³-ə yaxın su götürür, geri qaytarılmır, bu da yer kürəsindəki çaylara axıdılan çirkabın 5%-ni bə ya daimi çirkabın 13%-ni, yəni yeraltı mənşəli və ya göllər və su anbarları vasitəsilə tənzim edilən çirkli suların 13%-ni təşkil edir.

Elmi-texniki inqilab sudan daha çox istifadə edilməsilə müşayət edilir. Bu da sənaye məhsullarının həcmnin yüksəlməsilə, yünü və daha çox sudan istifadə edilən istehsal sahəsinin formalaşması nəticəsində baş verir. Belə ki, 1 ton poladın istehsal edilməsinə 300 m³-ə qədər, 1 ton kağız almaq üçün 900 m³ su sərf olunur.

Daha çox suyu sərf edən kənd təsərrüfatıdır. 1 kq bitki mənşəli ərzağı istehsal etmək üçün dünyada (orta hesabla) 2000 m³, 1 kq ət üçün 20000 m³ su sərf edilir.

Aqrotexnikanın yaxınlaşdırılması, məhsuldarlığın artırılması suyun kənd – təsərrüfatı bitkilərinə sorulmasının çoxalması ilə müşayət olunur. Bu da öz növbəsində səthi çirkab axınının, tam çay çirkabının azalmasına və daşqınların və sellərin səviyyəsinin azalmasına gətirib çıxarır.

Beləliklə, məhsuldarlığın artırılması çaylarda suların azalması ilə müşayət olunur.

Elmi-texniki potensialın inkişafı su mənbələrinə axıdılan çirkli suları yaradır. Hətta təmizləyici stansiyadan sonra çirkabın tərkibində 10-12% çirkləndirici qalır. Ona görə də çirkli sulardan ikinci dəfə istifadə etmək zərurəti yaranır (təmizlədikdən sonra). Bunun üçün çirkli su 12 dəfə təbii təmiz su ilə qarışdırılmalıdır. Hər il çox miqdarda su təmizlənmiş və təmizlənmemiş suların qarışdırılmasına sərf olunur. Bunun da nəticəsində dünyanın bir çox regionlarında su resurslarının (ehtiyatının) bu və ya digər dərəcədə keyfiyyəti pisləşmiş və su mənbələri çirklənmişdir.

Çirkli suların lazımi qədər təmizlənməməsi və onların nəzarətsiz olaraq açıq su mənbələrinə axıdılması bir çox su mənbələrini istifadə üçün yararsız hala salır. Hesablamışdır ki, əgər şəhər gündə 6 000 000 m³ su işlədirsə, o eyni zamanda 500000 m³ çirkli su verir. Bu da su təchizatı probleminin faktorlarından (amillərindən) biridir.

Bahalı və ən təkmirləşmiş qurğuların tikilməsi su ehtiyatlarının keyfiyyətinin pisləşmə müddətini uzadır, ancaq bu problemi tamamilə həll edə bilmir.

Beləliklə, yuxarıda göstərdiyimiz materiallardan görünür ki, su təchizatı məsələsi mürəkkəb və aktual problemdir. Bu problemin həlli yolları axtarılmalı, su qıtlığının aradan qaldırılması sahəsində tədbirlər işlənib hazırlanmalıdır.

Su işlətmə və onun əsas kateqoriyaları

Hər hansı obyektin su təchizatı sisteminin layihələşdirilməsi zamanı öncə həmin obyektə nə qədər və hansı keyfiyyətdə su veriləcəyi

müəyyən edilməlidir. Bu məsələni həll etmək üçün istehlakçıların verilən suyun kəmiyyətinə və keyfiyyətinə olan tələblər nəzərə alınmalıdır.

İstehlakçılar tərəfindən su müxtəlif ehtiyacları ödəmək üçün istifadə olunur. Bu sərf etmələrin çoxunu əsasən üç əsas kateqoriyalara bölmək olar:

1.Suyun əhalinin təsərrüfat-içməli (məişət) məqsədilə sərf edilməsi adamların məişəti ilə əlaqədar bütün su sərfi aid edilir: içmək, qida hazırlamaq, yuyunma, paltar yuma, mənzili təmiz saxlanması və s.). Bu kateqoriyaya eləcə də şəhərin və ya qəsəbənin abadlaşdırılmasını təmin etmək üçün bütünlükdə sərf etdiyi su – suvarma, küçələrin yuyulması, yaşıl bitkilərin suvarılması və s.

2.Suyun istehsalat üçün sərfi (texniki) məqsədlə. Bura sənaye müəssisələrinin, avtinqliyyatın, energetikada, kənd-təsərrüfatında və s. (buxar əmələ gətirmə, soyutma, buxarın kondensasiya edilməsi, müxtəlif fabrikatların hazırlanmasına, məhsulların yuyulmasına və s.).

3.Yanğın söndürmək üçün su sərfi. Bundan əlavə su kəmərinin özünün xüsusi tələbi üçün də su sərf edilir (filtrlərin, su qəbuledici qurğuların, qovşağın və s.)

İstifadə edilməsinin xarakterindən asılı olaraq suyun keyfiyyətinə olan tələbat müxtəlifdir. Belə ki, əhalinin suya olan ehtiyacını ödəmək üçün istifadə olunan sulara ilk növbədə sanitariya-gigiyenik tələblər irəli sürülür. Su sağlamlıq üçün zərərsiz, tərkibində xəstəlik əmələ gətirən bakteriyalar olmamalıdır, səffsf olmalı, iyi və pis dadı malik

olmamalıdır. Müxtəlif istehsalatda su işlətmədə suyun keyfiyyətinə olan tələbat tamamilə müxtəlifdir. Məsələn, qida sənayesi müəssisələri içməli su keyfiyyətini tələb edirlər; buxar qazanlarına gedən, suların duz tərkibi minimal olmalıdır; toxuculuq sənayesində istifadə olunan suların tərkibində dəmir olmamalıdır və s.

Ən iri sənaye müəssisələrini suya olan tələbi daha yüksəkdir. Bura istilik elektrik stansiyalarını, neftayırma və metallurgiya zavodlarını aid etmək olar. Belə müəssisələrdə istifadə edilən su soyutma üçün işlədilir (buxarın kondensasiyası, istehsalat aqreqlarının soyudulması). Bu cür istifadə suyun keyfiyyətinə yüksək tələbat tələb etmir.

Su təchizatı problemi

Su təchizatı problemi çox böyük əhali qrupunun marağını əhatə edirsə onun ən vacib xüsusiyyəti və rolu onun insanın fiziologiyasındakı əhəmiyyətindən ibarətdir.

Məlumdur ki, insan bədəninin 65%-i sudan ibarətdir. Orqanın hətta ac, susuzluqdan yanma və fizioloji yükü olmadan orqanizmdə gedən daimi oksidləşmə proseslərinin nəticəsində yaranan suyu itirir. Orqanizmdə nisbətən çox olmayan su qıtlığı sağlamlıq vəziyyətində ciddi pozğunluqlara gətirir. Əgər orqanizm 10% su itirərsə kəskin narahatlıq, zəiflik, ətrafların əsməsi müşahidə edilir. Heyvanlar üzərində

aparılan eksperiment göstərmişdir ki, 20-22% suyun itirilməsi onların məhfinə səbəb olur. Bunların hamısı onunla izah edilir ki, həzm prosesləri, orqanizmdə canlı maddələrin sintezi və bütün mübadilə reaksiyaları yalnız su mühitində gedir.

Su işlətmə normaları

Suyun böyük müstəsna fizioloji rolunun olmasına baxmayaraq içmək məqsədilə onun sərfi o qədər də çox deyildir. Mötədil iqlim şəraitində fiziki yük olmadan insan sutkada 1,5 litr su itirir (deməli o qədər də su işlədir).

Yüksək üşçi su işlətmənin səviyyəsinə təbii faktorlar (havanın temperaturu və rütubətliyi, insolyasiya, külək) və sosial (əmək şəraiti) təsir göstərir.

Mötədil iqlim qurşağında orta ağırlıqlı fiziki yük zamanı sutqalığ 4 litr, elə həmin işdə, isti iqlim şəraitində 5 litr su lazım gəlir. Müstəsna hallarda (səhralarda və ya isti sexlərdə işləyərkən) insanın mayeyə tələbi sutkad 11 litrə çata bilər. Ancaq suyun gigiyenik əhəmiyyəti onun onun yalnız fizioloji əhəmiyyəti ilə bitmir. Onun çox miqdarı sanitar və təsərrüfat-məişət məqsədi üçün lazımdır. Lazım miqdarda sudan istifadə gigiyenik vərdişlərin inkişafına imkan yaradır (bədənə qulluq istifadə olunan əşyaların təmiz saxlanması və s.) Nəticədə təmiz dəri öz fizioloji funksiyasını yerinə yetirir, o cümlədən bakteriosid xassələrə malik olur, bir çox infeksiyon xəstəlik törədicilərinin keçməsinə baryerliyə xidmət edir.

Müalicə-profilaktika idarələrinin sanitar vəziyyəti ən çox işlədilən suyun miqdarından asılıdır. Səmərəli mərkəzləşdirilmiş su təchizatı xəstəxanadaxili infeksiyaların qarşısının alınmasında əsas (lazımi) şərtlərdəndir.

İçmək üçün olan keyfiyyətli su qida sənayesi müəssisələrində.

İçmək üçün olan keyfiyyətli su qida sənayesi və ictimai iaşə müəssisələrində lazımi sanitar-texniki rejimi yaratmaq üçün və qida toksiko-infeksiyalarının intoksikasiyaların qarşısını almaq üçün vacibdir.

Su yaşayış məskənlərində sağlamlaşdırıcı və bədən tərbiyəsi sahəsində tədbirlərin aparılmasında geniş miqyasda istifadə edilir (üzgüçülük hovuzları), eləcə də su ilə müalicədə (hidroterapiya) istifadə edilir. Bundan əlavə şəhərlərdə su kəməri suyu küçələrin yuyulmasına və yaşıllıqların suvarılmasına sərf olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, infeksiyon xəstəliklərin profilaktikası kimi, eləcə də əhalinin sanitar həyat tərzini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə olunan su öz keyfiyyətinə görə içməli suya olan tələblərə cavab verməlidir.

Sutqada bir sakin üçün lazım olan suyun miqdarı yerin iqlimindən, əhalinin mədəni səviyyəsindən, şəhərin abadlaşdırılma səviyyəsindən və yaşayış fondunda (ehtiyatından, vəsaitindən) asılıdır. Sonuncu faktor həlledici faktordur. Bunun əsasında “su təchizatı normaları” onlar Səhiyyə Nazirliyi ilə razılaşdırılmış və tikinti norma və qaydalarına daxil edilmişdir (cədvəl 1).

Suyun epidemioloji əhəmiyyəti

Mərkəzləşdirilmiş su təchizatı əhalinin mədəni səviyyəsinin kəskin sürətdə qaldırılmasına imkan yaradır. Bu öz nəticəsini o zaman verir ki, əhali lazımı qədər fasiləsiz müəyyən keyfiyyətli su ilə təmin olunsun. Bu və ya digər sanitariya qaydalarının pozulması su təchizatının təşkilində, eləcə də su kəmərinin istismara verilmə prosesində sanitar rifahın pozulmasına və həqiqi fəlakətə gətirib çıxara bilər.

Sanitariya pozğunluğu nəticəsində - ictimai sağlamlığın pozulmasının ən kütləvi və ağır nəticələri su vasitəsilə bağırsağ infeksiyaları kimi xəstəlik törədicilərinin keçməsidir. Su vasitəsilə vəba, qarın yatalağı və salmonellozların, dizenteriya, brüsellyoz , viruslu hepatit (Botkin xəstəliyi), rotavirus enteritlərinin keçə bilməsi artıq müəyyən edilmişdir. Su təchizatı mənbənin suyunda poliomielit törədiciləri, müxtəlif adeno və enteroviruslar tez-tez tapılır.

XIX əsrin ikinci yarısında, baxmayaraq ki, böyük nailiyyətlərlə şəhərlərdə su kəmərlərinin tikintisinə başlanmışdır, eyni zamanda ən çox iri bağırsağ infeksiyalarının epidemiyaları baş vermişdir.

XIX əsrin birinci yarısında su kəmərləri səthi su mənbələrinin suyundan istifadə etmişdir, bu isə yaşayış məntəqələrinin sanitar vəziyyətini yaxşılaşdırmamış, əksinə pisləşdirmişdir. Bunun nəticəsində Hamdurqda və Londonda qarın yatalağı, Peyerburqda isə böyük vəba epidemiyası müşahidə edilmişdir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının verdiyi məlumata görə içməli suyun keyfiyyətinin aşağı olması nəticəsində dünyada hər il təqribən 5 milyona qədər adam ölür. Əhalinin infeksiyon su təchizatı ilə əlaqədar xəstəliklərdən ölüm halı ildə 500 milyona çatır. Bu isə su təchizatı ilə əlaqədar olan hazırki problemin əsasıdır. Bu isə su təchizatı gigiyenasını bir problem kimi adlandırmağa, yəni əhalini lazımı qədər xoşxassəli su ilə təchiz etməni 1№-li problem etmişdir.

Mərkəzləşdirilmiş su təchizatı əhalinin infeksiyon xəstəliklərə tutulma dinamikasına olan təsiri hesaba almaq çətindir, belə ki, su kəmərinin inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar eyni zamanda digər sanitari-məişət həyat tərzi də yaxşılaşır.

Su təchizatının düzgün təşkili yaşayış yerlərinin sağlamlaşdırılmasında böyük rolunu və bağırsağ infeksiyaları ilə xəstələnmə hallarının azaldılmasını təsdiq edən məlumatlar da vardır.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatına görə Tehranda 1932-ci ilə qədər, nə vaxtki şəhər su kəməri fəaliyyətə başlamışdır ümumi ölüm göstəricisi hər 1000 nəfər əhaliyə 25 olmuşdur. 30 il sonra bu göstərici 4,5-ə qədər azalmışdır. Epidemioloji analiz göstərir ki, “su mənşəli” bağırsağ xəstəliklərinin belə azalmasının nəzərə çarpacaq dərəcədə olmasıdır. İndiki zamanda su təchizatı sistemindən səmərəli istifadə edən əhali arasında bağırsağ infeksiyon xəstəliklər 8-12 dəfə azalmışdır. Eyni zamanda hesab edirlər ki, bağırsağ infeksiyon xəstəliklərinə qarşı olan peyvəndlər cəmi xəstələnməni 5 dəfə azaldır.

Su vasitəsilə infeksiyon xəstəliklərinin yayılması eyni vaxtda 3 şərtədən ibarət olur:

1-ci şərt – xəstəliktörədicilər su təchizatı mənbəinə düşməlidir.

2-ci şərt – patogen mikroorqanizmlər su mühitində öz həyat fəaliyyətlərini lazımi qədər uzun müddətə saxlamalıdırlar.

3-cü şərt – infeksiyon xəstəliklərin törədiciyi insan orqanizminə içməli su ilə düşməlidir.

Cədvəl 1

Yaşayış məntəqələri üçün təsərrüfatı içməli su təchizatı normaları

Yaşayış tikinti rayonunun rifahlığı	Hər bir sakin üçün bir sutkada su sərfi il ərzində (sutka)
Tikinti binalar şəklində , daxili su kəməri Və kanalizasiyalı , vannasız	125-160
Eləcə də vannalı və yerli qızdırıcı ilə	160-230

Eləcə də mərkəzləşdirilmiş isti su təchizatı ilə	250-300
--	---------

Göstərilən nirmalar mənzillərdə, mədəni-məişət müəssisələrin, kommunal xidmət idarələrin və ictimai iaşə idarələrinin işlətdiyi su daxil edilir. Bir sıra şəhərlərdə su təchizatının inkişaf etməsi su işlətmə normalarının daha yüksək olmasına imkan yaradır (Moskva – 500 l/sut., Sanqt-Peterburq – 400 l/sut.). Hesab edilir ki, su işlətmə normasının 500 l/sut. olması onun maksimal olması hətta perspektiv (uzaq gələcəkdə) dövrdə də məqsədəuyğundur.

Su işlətməni hesablayarkən suyu müxtəlif saatlarda və ilin fəsli nəzərə alınmalıdır. Bunun üçün su işlətmənin orta norması qeyri-bərabər su vermə koeffisienti qəbul edilir: saat qeyri-bərabərliyi maksimal saat sərfinin orta sutqalığa nisbəti və sutqalığ qeyri-bərabərlik maksimal sutqalığ su sərfinin orta sutqalığ su sərfinə nisbəti qeyri-bərabər su sərfi su kəmərinin layihələşdirərkən əhəmiyyətlidir.

Belə ki, qeyri-bərabərlik koeffisientinin düzgün hesablanması suyun “pik” saatlarında və ilin isti fəsillərində (bu zaman su sərfi çoxalır) fasiləsiz olaraq su ilə təminatı təmin etməyə imkan yaradır.

Kənd yerlərində, kənd təsərrüfatı rayonlarında təsərrüfat – içmək ehtiyacını ödəmək üçün (suvarmadan başqa) 60 l/sutqa – su sərfi qəbul edilmişdir.

Yaşayış məskənlərində təsərrüfat – içmək məqsədilə il ərzində orta sutqalığ su sərfi aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$Q_{\text{orta sutka}} = \frac{q_{\text{sc}}}{1000} m | \text{ sutqa}$$

Burada:

Q – orta sutqalıq su sərfi

q_j – su sərfi norması (su sərfinin növündən asılı olaraq 450 və ya 60 l/sut. götürülür).

n - əhalinin sayı.

Su sərfi sutqa ərzində, hər saatda müxtəlif günlərdə, həftələrdə, aylarda bərabər miqdarda olmur. Bu bərabərsizliyin dərəcəsini qiymətləndirmək üçün xüsusi koeffisientdən istifadə edilir. Maksimal saat sərfinin orta saat sərfinə olan nisbətində qeyri-bərabər saat sərfi koeffisienti deyir K_{saat} –la işarə olunur və aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$\underline{M}_{\text{su sərfi}}$$

$$\text{orta su sərfi} = K_{\text{saat}}$$

Rayon tikintisində hər nəfərə il ərzində fasiləsiz 30-50 l/sutqa olmaqla su istifadə edilir.

Mərkəzləşdirilmiş isti su təminatında ümumi su təchizatı suyunun 40%-i isti su kəməri vasitəsilə verilir. Bu su tərkibcə içməli su üçün olan 2874-82 sayılı Dövlət Standartının tələblərinə cavab verməlidir. Hər duş toruna 500 litr su verilir (əgər duş otağı varsa).

Kənd yerlərində hər 1 m³ sahəni suvarmaq üçün 3-4 l hesabı ilə su götürülür. Gələcəkdə hər nəfərə düşən su sərfi 400-500 l/sut-ya çatdırılması nəzərdə tutulur.

Yaşıllıqların və küçələrin yayılması üçün istifadə edilən su ayrıca hesablanır. Müəyyən edilmişdir ki, bu məqsədlə istifadə edilən su hər nəfərə 80-90 l/sut. olması kifayətdir. Əgər yaşıllıqların, küçələrin və şəhər meydançalarının sahəsi məlumdursa, suvarma və yuyucu üçün lazım olan suyun miqdarı aşağıdakı cədvələ uyğun olaraq aparılır. (cədvəl 2)

Cədvəl 2

Yaşayış məntəqələrində yuyumaya və yaşıllaqların suvarılmasına sərf olunan suyun normaları

Suyun nə məqsədlə istifadəsi	ölçü	Suarmaya istifadə edilən su e/m³
Gediş yollarının və meydancaların tekminləşdirilmiş örtüyü olan mexanikləşdirilmiş yuyucu	1 yuyucu	1,2-1,5
Gediş yollarının və meydancaların tekminləşdirilmiş örtüyü olan suvarma	1 suvarma	0,3-0,4
Səki kecid yollarının tekminləşdirilmiş örtüyü olan əllə yuyulma	1»	0,4-0,5

Şəhər yaşıllıqların suvarması	1»	3,4
Göy otların və güllüklərin yuyulması	1»	4-6
Torpaqaltı qış istixanalardakı ağacların suvarılması	1 sutkada	15
Qış stilajların və yeraltı yaz istixanalarında, parniklərdə və bütün növ isidilən torpağın suvarılması	1»	6

Sənaye müəssisələrində təsərrüfat-icməli tələbat üçün su sərfi ayrıca hesablanır (götürülür). İstilik ayırma 83,68 kCoul (20 kkal) 1 m² olan isti sexlərdə işləyən hər bir həfərə 1 saatda 45 l, qalan sexlərdə işləyənlərə isə növbədə 25 l ayrıca hesablanır.

Yerli sənayedə texnoloji tələbat əlavə olaraq yaşayış zonasının təsərrüfat-icməli suyunun 5-10%-ni təşkil edir.

Bəzi hallarda sənaye müəssisələri icməli suyun 25-dən 67%-ə qədərini sərf edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Sanitar Qayda və Normativləri 2.1.2.1199-03 “ Bərbərxanalar. Avadanlıq, quruluşu və saxlanması üçün sanitar və epidemioloji tələblər”(25 aprel 2007-ci il tarixli düzəlişlə)
- 2 Sanitar Qayda və Normativləri 2.1.2.2631-10 Bərbər və kosmetik xidmətlər göstərən kommunal müəssisələrin yerləşməsi, təşkili, avadanlığı, saxlanması və istismarı üçün sanitariya-epidemioloji tələblər.
3. Sanitar Qayda və Normativləri 2.2.4.548-96 "İstehsalat binalarının mikroiqlimi üçün gigiyenik tələblər."
4. Sanitar Qaydalar 3.1.958-99 “ Viruslu hepatitin profilaktikası. Viruslu hepatitin epidemioloji nəzarətinə dair ümumi tələblər. "
5. Sanitar Qayda və Normativləri 2.2.4.3359-16 “Səs-küyün normalaşdırılmasında düzəlişlər”
6. Sanitar Qaydaları. 52.13330.2016 “Təbii və süni işıqlandırma”
7. P 3.5.1.1904-04 "Daxili havanı dezinfeksiya edilməsi üçün ultrabənövşəyi bakterisid şüadan istifadə".
- 8.AR SN ƏMR № 37 “Tibb müəssisələrində sanitariya-epidemioloji tələblərə dair Qaydalar” . Bakı şəh.,07 aprel 2009
9. SanPiN 2.1.4.1074-01 “Pitğevaə voda.Qiqieniçeskie trebovaniə k kaçestvu vodi üentralizovannıx sistem pitğevoqo vodosnabjeniə.Kontrolğ kaçestva.26.09.2001.